

Legal issues of the consent mechanism in the processing of personal data using artificial intelligence

Aziza Donaeva,

Senior Adviser at the Institute for Legislative Analysis and Regulatory Impact
Assessment under the Ministry of Justice

Annotation: This article examines the legal significance and practical challenges of consent in the processing of personal data through artificial intelligence technologies. In the digital environment, individuals are not always able to fully understand how their data is collected, analyzed, and used. The complexity of artificial intelligence systems, the opacity of algorithms, and the possibility of using data for secondary purposes raise serious concerns regarding informed, freely given, and conscious consent. The article analyzes these issues from the perspective of national legislation and international approaches and proposes directions for improving the consent mechanism.

Keywords: artificial intelligence, personal data, consent, privacy, automated processing, data protection.

Sun'iy intellektdan foydalangan holda shaxsga doir ma'lumotlarni qayta ishlashda rozilik institutining huquqiy muammolari

Aziza Donayeva,
Adliya vazirligi huzuridagi
Qonunchilikni tahlil qilish
va tartibga solish ta'sirini
baholash instituti katta maslahatchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida shaxsga doir ma'lumotlarni qayta ishlash jarayonida rozilik institutining huquqiy ahamiyati va amaliy muammolari tahlil qilinadi. Raqamli muhitda shaxs o'z ma'lumotlaridan qanday foydalanilayotganini har doim ham to'liq anglay olmaydi. Ayniqsa, sun'iy intellekt tizimlarining murakkabligi, algoritmlarning shaffof emasligi va ma'lumotlardan keyinchalik boshqa maqsadlarda foydalanish ehtimoli rozilikning ongli, erkin va xabardor holda berilishi masalasini dolzarb qiladi. Maqolada ushbu muammolar milliy qonunchilik va xalqaro yondashuvlar nuqtayi nazaridan o'rganilib,

Learning and Sustainable Innovation

rozilik institutini takomillashtirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, shaxsga doir ma'lumotlar, rozilik, shaxsiy hayot daxlsizligi, avtomatlashtirilgan qayta ishlash, ma'lumotlarni himoya qilish.

I. Kirish

So'nggi yillarda sun'iy intellekt texnologiyalari inson hayotining deyarli barcha sohalariga kirib kelmoqda. Davlat boshqaruvi, bank-moliya tizimi, sog'liqni saqlash, ta'lim, elektron tijorat va hatto kundalik maishiy xizmatlarda ham algoritmik tizimlardan foydalanish kengayib bormoqda. Bunday texnologiyalar katta hajmdagi ma'lumotlarni qisqa vaqt ichida tahlil qilish, muayyan xatti-harakatlarni bashorat qilish va avtomatlashtirilgan qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, ushbu jarayonlar shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish masalasini yanada murakkab va dolzarb masalaga aylantirmoqda.

An'anaviy huquqiy yondashuvda shaxsga doir ma'lumotlarni qayta ishlashning asosiy kafolatlaridan biri sifatida rozilik instituti qaraladi. Ya'ni shaxs o'ziga tegishli ma'lumotlarning yig'ilishi, saqlanishi, tahlil qilinishi yoki boshqa shaxslarga berilishiga rozilik bildiradi. Biroq sun'iy intellekt asosida ishlovchi tizimlarda ushbu rozilik har doim ham haqiqiy ma'noda ongli va xabardor holda berilgan deb bo'lmaydi. Chunki oddiy foydalanuvchi algoritm qanday ishlashini, uning ma'lumotlardan qanday xulosa chiqarishini yoki kelgusida bu ma'lumotlar qanday maqsadlarda ishlatilishini to'liq tushunmasligi mumkin.

Aynan shu holat rozilik institutining zamonaviy raqamli muhitdagi samaradorligini qayta ko'rib chiqish zaruratini yuzaga keltiradi. Agar shaxs o'z ma'lumotlari ustidan real nazoratga ega bo'lmasa, rozilik faqat formal huquqiy talabga aylanib qoladi. Natijada shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilishning mazmuni zaiflashadi, insonning shaxsiy hayoti daxlsizligi esa yetarli darajada kafolatlanmaydi.

Shu sababli mazkur maqolada sun'iy intellektdan foydalangan holda shaxsga doir ma'lumotlarni qayta ishlashda rozilik institutining huquqiy muammolari tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi rozilikning amaliy va nazariy jihatdan qanday cheklovlarga duch kelayotganini aniqlash hamda milliy qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha asosli takliflar ishlab chiqishdan iborat.

II. Asosiy qism

Shaxsga doir ma'lumotlarni qayta ishlashda rozilik instituti, avvalo, insonning o'z shaxsiy hayoti va axborotlari ustidan nazorat qilish huquqi bilan bog'liq. Mazkur institutning mohiyati shundan iboratki, shaxs o'ziga tegishli ma'lumotlar qachon, qanday maqsadda va kim tomonidan qayta ishlanishini bilishi hamda bunga nisbatan

o‘z irodasini erkin bildira olishi lozim. Shu nuqtayi nazardan, rozilik nafaqat texnik yoki rasmiy jarayon, balki inson huquqlarini himoya qilishga xizmat qiluvchi muhim huquqiy kafolatdir.

Biroq amaliyotda rozilikning mazmuni ko‘pincha soddalashtirib yuboriladi. Masalan, foydalanuvchi biror elektron platformadan foydalanishdan oldin uzun va murakkab matn shaklidagi shartlarga rozilik bildiradi. Aksariyat hollarda u mazkur shartlarni to‘liq o‘qimaydi yoki o‘qigan taqdirda ham ularning huquqiy va texnik mazmunini anglab yetmaydi. Sun‘iy intellekt texnologiyalari qo‘llanilganda esa bu muammo yanada kuchayadi. Chunki bunday tizimlar oddiy ma‘lumot yig‘ish bilan cheklanmaydi, balki shaxsning xatti-harakati, qiziqishlari, ehtiyojlari, moliyaviy imkoniyatlari yoki sog‘lig‘i bilan bog‘liq xulosalar chiqarishi mumkin.

Rozilikning xabardorlikka asoslangan bo‘lishi sharti aynan shu yerda murakkablashadi. Shaxs o‘z roziligini berayotganda ma‘lumotlari qanday algoritm orqali qayta ishlanishini, ushbu algoritm qanday natija chiqarishini yoki bu natija uning huquq va manfaatlariga qanday ta‘sir ko‘rsatishini bilmasligi mumkin. Sun‘iy intellekt tizimlarining “qora quti” xususiyati, ya‘ni qaror qabul qilish jarayonining tashqi kuzatuvchi uchun to‘liq tushunarli emasligi rozilikning haqiqiy mazmunini zaiflashtiradi.

Bundan tashqari, sun‘iy intellekt tizimlarida ma‘lumotlardan foydalanish maqsadi ham har doim aniq va barqaror bo‘lmaydi. Dastlab bir maqsadda yig‘ilgan ma‘lumotlar keyinchalik boshqa tahliliy vazifalar uchun ishlatilishi mumkin. Masalan, foydalanuvchi o‘z ma‘lumotlarini xizmat ko‘rsatish sifatini yaxshilash maqsadida taqdim etgan bo‘lishi mumkin, biroq keyinchalik ushbu ma‘lumotlar reklama, profil yaratish yoki avtomatlashtirilgan baholash jarayonlarida qo‘llanilishi ehtimoli mavjud. Bunday holatda dastlab berilgan rozilik keyingi qayta ishlash jarayonlarini qamrab oladimi yoki yo‘qmi, degan savol yuzaga keladi.

Rozilikning erkinligi ham alohida e‘tiborga loyiq. Nazariy jihatdan shaxs rozilik berish yoki bermaslik huquqiga ega bo‘lishi kerak. Ammo raqamli xizmatlardan foydalanishda foydalanuvchi ko‘pincha tanlovsiz holatda qoladi. Ya‘ni u rozilik bermasa, xizmatdan foydalana olmaydi. Bunday vaziyatda rozilik tashqi tomondan ixtiyoriy ko‘rinsa-da, amalda majburiy xarakter kasb etadi. Ayniqsa, davlat xizmatlari, bank xizmatlari yoki ta‘lim platformalari kabi muhim sohalarda bu masala yanada dolzarb bo‘ladi.

Sun‘iy intellektdan foydalanish sharoitida rozilikni qaytarib olish masalasi ham murakkabdir. Huquqiy jihatdan shaxs o‘z roziligini qaytarib olish imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak. Lekin algoritmlar allaqachon ma‘lumotlarni qayta ishlagan, ulardan

model yaratishda yoki qaror qabul qilishda foydalangan bo'lsa, rozilikni bekor qilishning amaliy natijasi qanday bo'lishi aniq emas. Ma'lumotni tizimdan o'chirish mumkin bo'lsa ham, ushbu ma'lumot asosida shakllangan algoritmik model yoki profilni butunlay bartaraf etish qiyin bo'lishi mumkin.

O'zbekiston qonunchiligida shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha muayyan huquqiy asoslar mavjud. "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonunda shaxsga doir ma'lumotlarni qayta ishlash, subyektning roziligi, ma'lumotlar egasi va operatorining majburiyatlari belgilangan. Biroq sun'iy intellektdan foydalanish orqali ma'lumotlarni qayta ishlash masalasi alohida va batafsil tartibga solinmagan. Xususan, avtomatlashtirilgan qarorlar, algoritmik shaffoflik, sun'iy intellekt asosida profil yaratish, yuqori xavfli ma'lumotlarni qayta ishlash kabi masalalarda aniq huquqiy mexanizmlar yetarli emas.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilishda faqat rozilikka tayanish yetarli emas. Yevropa Ittifoqining ma'lumotlarni himoya qilishga oid yondashuvda rozilik muhim huquqiy asoslardan biri sifatida qaralsa-da, u yagona kafolat sifatida ko'rilmaydi. Unda shaffoflik, maqsadga muvofiqlik, ma'lumotlarni minimallashtirish, hisobdorlik va avtomatlashtirilgan qarorlar ustidan nazorat kabi qo'shimcha tamoyillar ham muhim o'rin tutadi. Bu yondashuv sun'iy intellekt sharoitida ayniqsa ahamiyatlidir, chunki texnologik murakkablik shaxsning oddiy roziligi bilan to'liq qoplanmaydi.

Shu ma'noda, O'zbekiston qonunchiligida ham rozilik institutini zamonaviy raqamli jarayonlarga moslashtirish zarur. Rozilik faqatgina "ha" yoki "yo'q" shaklidagi formal tasdiq emas, balki shaxsga o'z ma'lumotlari ustidan real nazorat beruvchi mexanizm sifatida qaralishi lozim. Buning uchun foydalanuvchiga tushunarli tilda ma'lumot berish, sun'iy intellekt tizimlarining asosiy ishlash prinsiplari haqida xabardor qilish, rozilikni oson bekor qilish imkoniyatini ta'minlash va yuqori xavfli qayta ishlash holatlarida qo'shimcha himoya choralari belgilash muhimdir.

III. Xulosa

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish shaxsga doir ma'lumotlarni qayta ishlash sohasida yangi huquqiy muammolarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, rozilik institutining an'anaviy modeli bunday murakkab texnologik jarayonlarga har doim ham mos kelmaydi. Foydalanuvchi o'z ma'lumotlari qanday qayta ishlanishini, undan qanday xulosalar chiqarilishini yoki kelgusida qanday maqsadlarda foydalanilishini to'liq anglamasligi mumkin.

Shu sababli rozilik instituti sun'iy intellekt sharoitida qayta talqin qilinishi zarur. U faqat formal tasdiq vositasi sifatida emas, balki shaxsning axborot ustidan nazoratini

ta'minlaydigan real huquqiy kafolat sifatida rivojlantirilishi kerak. Aks holda, rozilik instituti o'zining himoya funksiyasini yo'qotib, faqatgina texnik tartib-taomilga aylanib qolishi mumkin.

Milliy qonunchilikda shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha asosiy normalar mavjud bo'lsa-da, sun'iy intellektning o'ziga xos xususiyatlari yetarli darajada qamrab olinmagan. Shu bois qonunchilikni takomillashtirishda algoritmik shaffoflik, avtomatlashtirilgan qarorlar ustidan inson nazorati, rozilikni qaytarib olishning amaliy mexanizmlari va yuqori xavfli ma'lumotlarni qayta ishlashga nisbatan alohida talablarni belgilash maqsadga muvofiqdir.

IV. Takliflar

Birinchidan, shaxsga doir ma'lumotlarni sun'iy intellekt yordamida qayta ishlash holatlarida rozilik oddiy va umumiy shaklda emas, balki aniq maqsad, qayta ishlash usuli va ehtimoliy oqibatlar ko'rsatilgan holda olinishi lozim.

Ikkinchidan, foydalanuvchiga sun'iy intellekt tizimi tomonidan uning ma'lumotlari qanday ishlatilayotgani haqida tushunarli, qisqa va ravshan axborot berish majburiyatini kuchaytirish zarur.

Uchinchidan, avtomatlashtirilgan qarorlar shaxsning huquq va manfaatlariga jiddiy ta'sir ko'rsatadigan holatlarda inson aralashuvi va qarorni qayta ko'rib chiqish huquqi kafolatlanishi kerak.

To'rtinchidan, rozilikni qaytarib olish mexanizmi amalda sodda va qulay bo'lishi lozim. Foydalanuvchi rozilikni qanday oson bergan bo'lsa, uni shunday oson bekor qila olishi kerak.

Beshinchidan, O'zbekiston qonunchiligida sun'iy intellekt yordamida shaxsga doir ma'lumotlarni qayta ishlashga oid alohida normalarni ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Bunday normalar rozilik institutini kuchaytirish bilan birga, shaffoflik, hisobdorlik va inson huquqlarini himoya qilish tamoyillariga asoslanishi lozim.